

Література

1. Антонов О. В., Антонова О. Є. Вплив сучасних моделей штучного інтелекту на розвиток критичного мислення майбутніх фахівців // Актуальні питання у сучасній науці. 2025. № 37. С. 755–768.
2. Москалюк М. М. та ін. Штучний інтелект в закладах вищої освіти: переваги та недоліки // Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету : електронне наукове фахове видання. 2023. Вип. 15. С. 85–96.
3. Толочко С. В., Бордюг Н. С., Годунова А. В. Розвиток критичного мислення молоді в епоху розвитку технологій зі штучним інтелектом // Baltija Publishing. Riga, Latvia, 2024.

Коваленко Олена – к.філол.н, доцент,
професорка кафедри суспільно-гуманітарних
наук,
Одеський державний аграрний університет
Крицька Антоніна – викладач кафедри
суспільно-гуманітарних наук,
Одеський державний аграрний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ ПІД ЧАС СПІЛКУВАННЯ (МОВНА НЕВПЕВНЕНІСТЬ): РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ЯК МОВНОГО ФАСИЛІТАТОРА

У сучасній освітній парадигмі функціонування української мови та мов національних меншин розглядається не лише в лінгвістичній, а й у психологічній площині. Проблема «мовної невпевненості» є критичною для здобувачів та учнів, які перебувають у процесі переходу на державну мову або вдосконалення мовних навичок. Психологічний бар'єр – це своєрідний «фільтр», що блокує когнітивні ресурси людини під впливом емоційного дискомфорту.

Вчені виділяють тріаду мовної невпевненості, основу якої складають страх, тривожність, перфекціонізм. Тому для ефективної роботи викладач має ідентифікувати природу бар'єру, який зазвичай складається з трьох взаємопов'язаних компонентів:

1. Страх помилки (атихіфобія). Це найпоширеніший соціальний страх у навчальному середовищі. Здобувач боїться не самої помилки, а її наслідків: висміювання однолітками, зниження оцінки або втрати авторитету. В умовах двомовності цей страх підсилюється «мовним пуризмом» суспільства, коли за кожне вжите слово з іншої мови або неправильний наголос людина отримує зауваження. Це призводить до стратегії «краще мовчати, ніж помилитися».

2. Мовна тривожність. Специфічне відчуття напруги та побоювання, що виникає саме в контексті вивчення або використання мови. На фізіологічному рівні це проявляється як прискорене серцебиття, пітливість долонь або «ментальний блок» (людина забуває навіть добре знайомі слова і

може повністю забути весь текст, який вивчила напередодні). Тривожність виникає через відчуття втрати контролю над власною самопрезентацією – мовець відчуває, що його інтелект оцінюють через обмежений словниковий запас. За будь-якої нагоди якось виправити ситуацію, мовець заганяє себе все в більший кут і робить ще більше помилок. Далі організм переходить в стадію ступору і психіка в подальшому буде опиратись можливості публічних виступів.

3. Мовний перфекціонізм. Прагнення до ідеального, академічного мовлення без жодної вади. Перфекціоністи встановлюють для себе недосяжні стандарти (наприклад, розмовляти без акценту чи суржику з першого дня). Коли реальність не відповідає очікуванням, виникає фрустрація, що веде до повної відмови від комунікації. Мовець спочатку сварить та критикує себе. Намагається знову спробувати виправити помилки, але після чергового огріху зникає мотивація і виникає повний супротив та відторгнення.

Саме тому роль викладача є надзвичайно важливою, щоб кожен з учасників академічного середовища міг сміливо розкривати власний потенціал. В такому випадку педагог виступає як фасилітатор, який водночас здійснює і контролюючу та підтримуючу функцію.

Фасилітація (полегшення) – це зміна вектору взаємодії. Лектор перестає бути «живим словником», який виправляє кожну помилку червоною ручкою, і стає творцем безпечного комунікативного простору, в якому всі учасники здатні сміливо розвиватись.

Викладач під час роботи повинен дотримуватись таких ключових стратегій фасилітації:

1. Відтермінована корекція. Фасилітатор не перериває здобувача під час висловлювання думки. Виправлення помилок відбувається після завершення дискусії у формі загального аналізу типових огріхів групи. Це дозволяє зберегти потік мовлення та не руйнувати впевненість мовця в моменті. Кожен здобувач розуміє, де саме він припустився помилки, однак відчуває себе «частиною колективу», а не окремим об'єктом, який є прикладом низької комунікативної культури.

2. Створення «помилково-безпечної зони». Педагог свідомо демонструє власну недосконалість (наприклад, іронізує над своїми помилками або ж припускається помилок, щоб здобувачі звернули на це увагу і підкоригували), показуючи, що процес навчання – це тренування, а не фінальний іспит. Це знімає напругу та дозволяє здобувачам експериментувати з мовними конструкціями.

3. Техніка рихтування. Викладач надає «мовні опори» – кліше, вступні фрази, різні підказки, які допомагають здобувачу почати речення. Коли бар'єр першого слова подолано, опора поступово прибирається. Далі здобувач вже впевненіше буде власне мовлення та не боїться елементарних помилок.

4. Комунікативний пріоритет. Згідно з дослідженнями А. Гірняк та О. Васильків, фасилітатор фокусується на успішності передачі

повідомлення, а не на чистоті мовлення. Якщо співрозмовник зрозумів думку – комунікація відбулася, і це вже успіх, який потрібно зафіксувати. [1]

Незважаючи на використання всіх стратегій, залишається відкритим питання психологічній бар'єрів, які перешкоджають реалізації всіх можливостей мовця. Для зняття психологічних блоків можна використовувати рольові ігри [2], зокрема для нівелювання тривожності доцільно використовувати методики, де увага зміщується з «Я-мовця» на об'єкт. Наприклад, рольове дистанціювання, коли здобувачу пропонується роль персонажа. Психологічно легше помилятися «від імені» вигаданого героя, ніж від власного імені.

Також можна використовувати дискусійні гойдалки. Їх суть полягає в тому, щоб здобувачі захищали позицію, з якою вони не згодні. Це активує логічне мислення, яке «приглушує» емоційний центр тривожності. До того ж це надає групі згуртованості. Коли учасник дискусії буде частиною групи, то доводити та реалізовувати власну думку буде набагато простіше. [3]

Подолання мовної невпевненості у закладах вищої освіти вимагає від педагога не лише філологічної грамотності, а й психологічної гнучкості. Роль фасилітатора полягає у трансформації освітнього простору з місця оцінювання на місце взаємодії. Тільки через подолання страху помилки та зниження рівня тривожності можна забезпечити органічне функціонування української мови як живого інструменту спілкування, а не мертвої академічної норми.

Література

1. Hirnyak A., Vasylykiv O. Психологічні бар'єри у взаємодії викладача й студентів та шляхи їх ефективного подолання. *Psychological Prospects Journal*. 2019. № 33. С. 79-90. URL: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2019-33-79-90> (дата звернення: 01.03.2026).
2. Як подолати мовний бар'єр: поради та вправи для педагогів. *Електронний журнал «Зразковий дошкільний заклад»*. URL: <https://emeddnz.expertus.com.ua/10004907> (дата звернення: 21.02.2026).
3. Коваленко О., Крицька А. Психологічний аспект у методиці викладання української мови для здобувачів вищої школи. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 15(33). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15\(33\)-197-204](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15(33)-197-204)